

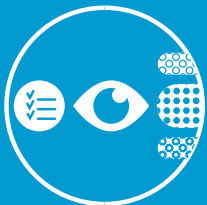
Vier indicatoren voor passend onderwijs in elke klas

Voldoende is goed genoeg!

Wijnand Gijzen — September 2017

*Wanneer is passend onderwijs een feit?
Als je niet van tevoren hebt bedacht
wanneer dit punt is bereikt, is alles wat
je doet zowel passend als niet-passend.
Je bent dan nooit klaar met je werk.
Dat kan beter!*

Respons op instructie

Onder de lezers zullen zich ongetwijfeld mensen bevinden die bekend zijn met de denk- en werkwijze van Opbrengstgericht Passend Onderwijs. Een van de zes uitgangspunten daarvan is 'respons op instructie'. Dit houdt in dat je aan de hand van vaardigheidsgroei, leerdoelbeheersing en betrokkenheid kunt beoordelen of een leerling voldoende opbrengstgericht en passend onderwijs heeft genoten.

In dit artikel wordt het begrip betrokkenheid uitgewerkt in twee indicatoren: *leerplezier* en *evenwicht leerpijn/leergemak*. Er zijn vele andere manieren om het veelzijdige begrip betrokkenheid uit te werken, afhankelijk van de onderwijsvisie en de meetinstrumenten die een school hanteert. Denk bijvoorbeeld aan de schaal 'betrokkenheid' uit *Zien!* of het gelijknamige beslisschema uit *Kijk!* De keuze voor de indicatoren leerplezier en evenwicht leerpijn/leergemak is ingegeven door de praktische betekenis ervan. Ze zijn namelijk direct verbonden met het onderwijskundig handelen op het vakgebied waarop ze worden toegepast. Het begrip betrokkenheid krijgt hierdoor veel meer kracht; het is een gevolg van het onderwijs en géén (vaststaand) leerlingkenmerk.

Inhoud

- 4** **H1. Inleiding**
Waarom voldoende goed genoeg is.
- 6** **H2. Vier indicatoren**
Uitleg over vier indicatoren voor passend onderwijs.
- 8** **H3. Meten van leerplezier en evenwicht leerpijn/leergemak**
Betrokkenheid concreet gemaakt.
- 13** **H4. Toepassing in de praktijk**
Aan de slag met de indicatoren.
- 15** **H5. Tot slot**
Doe wel en zie om.
- 16** **Colofon**

Inleiding

Beste leerkracht, wanneer is je onderwijs passend? Je leest vast wel eens dat je onderwijs dan moet zijn ‘afgestemd op de onderwijsbehoeften van de kinderen’. Ik zou zeggen: dat is best vaag, want hoe weet je nu of dat punt is bereikt? Naar mijn idee gaat passend onderwijs te veel over plannen, structuren en regels en te weinig over ‘hoe moet ik dat nu doen?’ en ‘wanneer mag ik tevreden zijn?’ Hoe ik tegen dat laatste aankijk, zal ik hier uit de doeken doen. Dit artikel helpt je om passend onderwijs vanuit een concreet en realistisch perspectief te bekijken. Mijn boodschap daarbij is: voldoende is goed genoeg.

Perfect of voldoende

De maatschappelijke norm van nu is dat elke leerling op maat gesneden onderwijs ontvangt. Als ik dat lees, denk ik: wie heeft dat verzonnen? In het primair onderwijs bevinden zich jaarlijks rond de anderhalf miljoen leerlingen waarmee allemaal dezelfde doelen moeten worden bereikt. Ga je dat dan individueel of groepsgewijs aanpakken? Juist ja, dat laatste dus. De *perfect-norm* lijkt echter alleen mogelijk als je op individueel niveau onderwijs geeft. Vaak valt dit onder de noemer van gepersonaliseerd onderwijs. Vele wetenschappers wijzen deze onderwijsvorm af vanwege de wankelende theoretische basis en de teleurstellende onderzoeksresultaten. De individuele aanpak kunnen we voorlopig dus maar beter vermijden. Ik kies voor een pragmatische insteek en stel liever vast wanneer modern groepsgewijs onderwijs voor elke leerling *voldoende* passend is.

Voldoende is goed genoeg

Stel nu dat ons onderwijs wél perfect zou zijn afgestemd op alle onderwijsbehoeften van elke leerling. Zou dat ons wat opleveren? Een net-niet-volledige afstemming zorgt ervoor dat een leerling zich ook moet aanpassen (aan de manier waarop het onderwijs wordt gegeven). Heel goed! We willen toch geen ‘luie’ volwassenen kweken? De maatschappij waarin wij leven past zich ook niet automatisch aan de behoeften van elk individu aan. Iedereen heeft zich moeten voegen naar de geldende regels, waarden en normen. Perfect passend onderwijs mag dan wel geweldig klinken, het heeft ook een gevaar in zich: een individu dat te weinig leert zich aan te passen. Laten we ons liever focussen op een realistische middenweg: voldoende passend is de ondergrens voor elke leerling, en dat is goed genoeg. Alles daarboven is meegenomen.

Vier keer voldoende is passend

Wanneer is het punt bereikt dat het onderwijs voldoende is afgestemd op de behoeften van de leerlingen? Als je dat wilt waarnemen, richt je je op het *resultaat* van die afstemming. Dat resultaat bestaat naar mijn idee uit vier gelijkwaardige indicatoren. Aan de hand hiervan bepaal je per *halfjaar* of het onderwijs passend is geweest. Als dat zo is, dan ga je door met wat je deed. De eerste twee indicatoren zijn relatief eenvoudig vast te stellen: *vaardigheidsgroei* en *leerdoelbeheersing*. De andere twee indicatoren zijn wat lastiger te bepalen, omdat het gaat over de beleving van de leerling, over zijn betrokkenheid. Als eerste het *leerplezier* en als tweede het *evenwicht tussen leerpijn en leergemak*. Vier keer een voldoende krijgt het stempel ‘passend’ en dan mag je tevreden zijn.

Leeswijzer

De vier genoemde indicatoren zijn toepasbaar op vrijwel elk vak- of vormingsgebied in bijna elke onderwijssituatie. In dit artikel spits ik het gebruik ervan toe op de leerlingen van de groepen 3 tot en met 8 van de basisschool. In hoofdstuk 2 bespreek ik elke indicator afzonderlijk. De indicatoren leerplezier en evenwicht leerpijn/leergemak werk ik verder uit in het daaropvolgende hoofdstuk. Dat doe ik niet voor de indicatoren vaardigheidsgroei en leerdoelbeheersing; daarover is ondertussen voldoende gepubliceerd¹. In hoofdstuk 4 staan een aantal opmerkingen over het gebruik van de vier indicatoren in de praktijk. Eén daarvan is dat je ze met gezond verstand en in samenhang bekijkt. In hoofdstuk 5 sluit ik af met een korte oproep om de inhoud van dit artikel te delen met collega's.

.....
¹ Wil je meer weten over de indicatoren vaardigheidsgroei en leerdoelbeheersing, surf dan naar: www.masterclassopo.nl/publicaties. Lees vooral *Passend onderwijs maak je zó... (en nog opbrengstgericht ook!)* Een praktijkvoorbeeld van en voor de leerkracht door Gijzen & Jimenez (2016).

Vier indicatoren

Passend onderwijs kun je ‘aflezen’ aan vier indicatoren: vaardigheidsgroei, leerdoelbeheersing, leerplezier en evenwicht leerpijn/leergemak. Deze vier zijn niet lukraak gekozen. Passend onderwijs moet op zijn minst tot een gewenste opbrengst leiden. Waarom zit een kind anders bij jou in de klas? En waarop maak je het onderwijs anders passend? Deze twee indicatoren staan voor de opbrengstkant van het onderwijs. De indicatoren leerplezier en het evenwicht leerpijn/leergemak hebben betrekking op het onderwijsproces. Ze geven direct informatie over de manier waarop het onderwijs – dat ben jij dus – op de onderwijsbehoeften van de leerlingen inspeelt.

Indicator I

Vaardigheidsgroei

Onderwijs moet wat opbrengen. We willen namelijk dat elke leerling groeit in zijn rekenvaardigheid, in zijn sociale vaardigheid etc. Ik zie dit als het rendement van het onderwijs; het is minder, gelijk of meer dan een andere leerling. Om voor elke leerling groei te realiseren, bied je passend onderwijs. Concreet betekent dit dat je verschillende aanpakken hanteert – basis, verrijkt of intensief – om leerlingen zoveel mogelijk op maat te bedienen. Deze werkwijze noemen we convergente differentiatie. Er is voldoende wetenschappelijk onderzoek waaruit blijkt dat deze manier van werken een positieve invloed heeft op de leeropbrengsten. Je kunt dus zeggen: passend onderwijs is mede af te meten aan de vaardigheidsgroei van een leerling.

Check: voldoende vaardigheidsgroei

Vaardigheidsgroei kun je op allerlei manieren meten. Het beste doe je dat met behulp van een methode-onafhankelijke toets of met een observatiesysteem. Op jouw school kun je bijvoorbeeld met elkaar afspreken dat je wilt dat de positie van een leerling ten opzichte van de landelijke norm minimaal gelijk blijft (of verbetert). In Cito-taal zou je dan zeggen: een II-niveau blijft een II-niveau (of gaat omhoog). Werk je met kleuters, dan stel je bijvoorbeeld dat de ontwikkelingsleeftijd ten opzichte van de kalenderleeftijd minimaal gelijk blijft (of verbetert). Er zijn legio mogelijkheden om deze voldoende-norm concreet te maken. Je ziet ook dat je deze op elke leerling kunt toepassen, ongeacht of hij een voorsprong of achterstand heeft.

Indicator II

Leerdoelbeheersing

Om vaardigheidsgroei te bereiken, is het nodig dat een leerling de leerdoelen uit een leerlijn beheerst. Daar waar een vaardigheid gaat over 'het is meer of minder', gaat een leerdoel over 'het wordt beheerst, ja of nee'. Een voorbeeld hiervan is het nauwkeurig en snel kunnen lezen van mmmkmm-woorden. Onderwijs is passend geweest als een leerling zoveel mogelijk leerdoelen uit een leerlijn beheerst. Dat gaan we in de basisschool zeker niet met alle leerlingen bereiken, maar het is wel het streven. Als dit ondanks intensieve ondersteuning echt niet lukt, gaan we op zoek naar verdere aanpassingen.

Check: voldoende leerdoelbeheersing

Leerdoelbeheersing meet je door per methodeblok (thema) te toetsen (observeren) of de doelen zijn behaald. Aan de hand van deze toetsing ga je doelen herhalen (of verrijken). Doe je dit niet, dan loop je al snel achter de feiten aan; de leerlijn gaat immers voort. Je checkt vrijwel continu of leerdoelen worden beheerst. Eens per halfjaar, als je ook de check op de indicator vaardigheidsgroei doet, zoom je uit. Je gaat even boven de methodeblok- en themadoelen hangen en beoordeelt of een leerling de cruciale leerdoelen uit dat halfjaar heeft behaald. Een voorbeeld uit groep 3: splitsen tot 10. In jouw school kun je met elkaar afspreken welke leerdoelen je elk halfjaar checkt. De voldoende-norm is hier dat er zoveel mogelijk behaald moeten zijn. Je zult zien dat dit voor veruit de meeste leerlingen het geval is als je met je drie aanpakken (basis, verrijkt en intensief) direct inspeelt op de resultaten van tussentijdse toetsen en observaties.

Indicator III

Leerplezier

Is onderwijs passend te noemen als een leerling aan leren geen plezier beleeft? Draagt dat bij aan een gezonde leerhouding? Het antwoord daarop is ontkennend. Kennelijk is er dan een aanpassing nodig waardoor het leerplezier weer toeneemt. Denk bijvoorbeeld dan aan het betrekken van een leerling bij zijn eigen leerdoelen, een grotere mix aan werkvormen of het aantrekkelijker maken van het lesmateriaal door het te koppelen aan de belevingswereld van een leerling. We weten dat leerplezier, dat gevoed wordt door motivatie, een belangrijke motor is achter een goede leeropbrengst. Dit is ook nodig om bij leerlingen de juiste attitude te kweken voor 'een leven lang leren'. De meeste leerlingen vinden het verwerven van kennis en vaardigheden in het algemeen wel leuk, zeker als je in de basis al een mix aan werkvormen en leermiddelen gebruikt. [**GG Over de check lees je meer in hoofdstuk 3**](#)

Indicator IV

Evenwicht leerpain/leergemak

Je mag verwachten dat onderwijs passend is als een leerling de leerstof niet als te moeilijk, maar ook niet als te gemakkelijk ervaart. Op de langere termijn bekeken moet er een zeker evenwicht worden beleefd. Leergemak is noodzakelijk om een leerling de ruimte te geven om te laten zien wat hij kan. Dit is de zone van de *voorbije* ontwikkeling. Leerpain – een positief woord! – is noodzakelijk om een leerling de ruimte te geven om nieuwe kennis of vaardigheden op te doen, om die meester te worden. Dit is de zone van de *naaste* ontwikkeling. Beide leerervaringen zijn essentieel in de opbouw van een gezonde leerhouding. We weten allemaal wat er gebeurt als een van de twee leerervaringen dominant is en er zich ongewenste gevoelens en gedragingen ontwikkelen. Er is dan een aanpassing van het aanbod noodzakelijk. Omdat je meestal werkt vanuit een drieslag in je aanbod (basis, intensief en verrijkt), ben je er al op gericht om dit evenwicht voor elke leerling te realiseren.

[**GG Over de check lees je meer in hoofdstuk 3**](#)

Meten van leerplezier en evenwicht leerpijn/leergemak

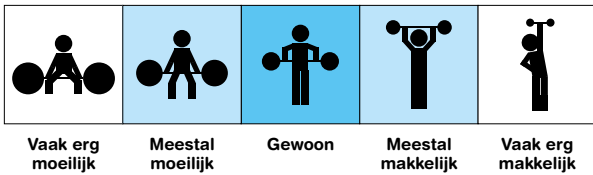
De indicatoren vaardigheidsgroei en leerdoelbeheersing zijn relatief eenvoudig te meten. Dat is niet direct het geval als het gaat om leerplezier en het evenwicht leerpijn/leergemak. Beide indicatoren gaan over de betrokkenheid; een beleving van de leerling zelf. Als je nadenkt over hoe je dat zou moeten meten, kom je al snel terecht bij de testconstructie. Dat pad ga ik niet op, want mijn doel is om je een praktisch hulpmiddel aan te reiken waarmee je de indicatoren zelf in kaart kunt brengen. Daarbij gebruik je de informatie die je van de leerling zelf ontvangt, je eigen observaties en informatie van anderen, zoals ouders en oud-leerkrachten. Als leerkracht ben je eigenlijk zelf het meetinstrument. Ik heb daar alle vertrouwen in.

Betrokkenheid

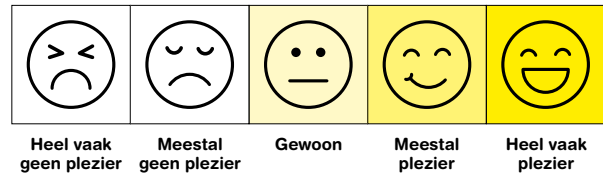
De werkhouding van een leerling is het gevolg van een complex aan factoren die elkaar continu beïnvloeden. Zaken als motivatie, waarneming, beoordelingsprocessen etc. leiden uiteindelijk tot betrokkenheid: de gevoelde verbondenheid met een opdracht die tot een goed einde moet worden gebracht. Als leerkracht heb je hier invloed op door je lessen zo vorm te geven dat ze de leerlingen aanspreken, en door de mate waarin je de leerlingen ondersteunt of uitdaagt in hun leerproces. Ik zie betrokkenheid *als een gevolg van* het onderwijs en niet als een (vaststaand) kenmerk van de leerling zelf. Hierdoor kom jij als leerkracht in het centrum te staan. Betrokkenheid wil ik dan ook zo in kaart brengen dat het je direct aan het denken zet over de manier waarop je het onderwijs vormgeeft. Ik kom dan uit bij twee indicatoren: het leerplezier en het evenwicht tussen leerpijn/leergemak. Meer dan deze twee heb je niet nodig.

Twee schalen

De afbeeldingen 1 en 2 laten twee schalen zien die ontwikkeld zijn voor het meten van de indicatoren leerplezier en het evenwicht leerpijn/leergemak. In beide gevallen is het een vijfpuntsschaal. Als je kijkt naar de schaal voor het evenwicht leerpijn/leergemak, dan zie je dat het midden een evenwichtssituatie is. Een score op een van de drie middelste posities is voldoende. De balans mag structureel iets meer naar links of naar rechts overhellen, zolang de leerling zich maar niet in een van de extremen bevindt. Voor leerplezier geldt dat een score van 'gewoon' of hoger voldoende is. De voldoende-norm voor betrokkenheid (als onderdeel van passend onderwijs, naast de indicatoren vaardigheidsgroei en leerdoelbeheersing) is met behulp van deze twee schalen concreet gemaakt.

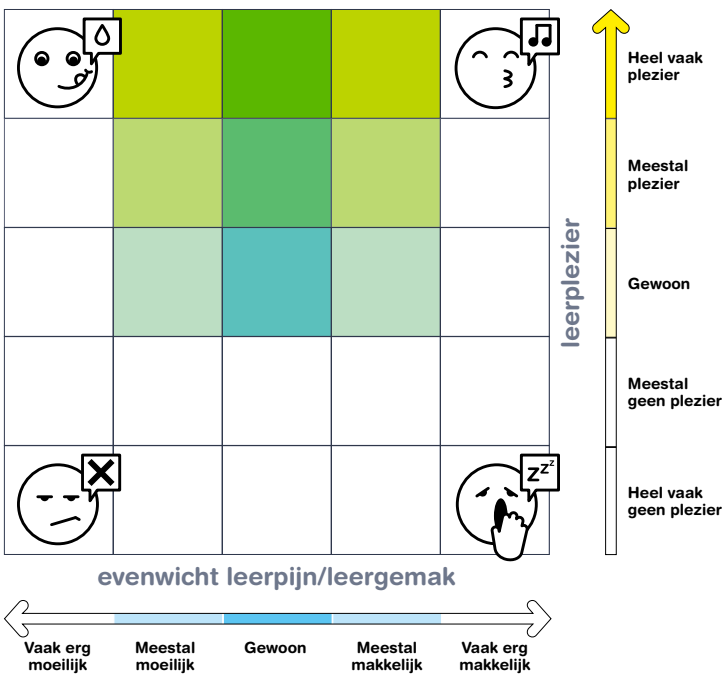
Afbeelding 1: schaal evenwicht leerpijn/leergemak.

Afbeelding 2: schaal leerplezier.

Betrokkenheidsmatrix

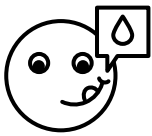
Als de twee schalen met elkaar worden gecombineerd, ontstaat er een beeld van wanneer we tevreden kunnen zijn. Zie hiervoor de matrix in afbeelding 3. In het midden boven, de negen cellen, is de zone van betrokkenheid weergegeven: de leerling ervaart in voldoende mate leerplezier en er is een zeker evenwicht tussen leerpijn en leergemak. Als een leerling zich in dit gebied bevindt en hij tevens voldoende vaardigheidsgroei en leerdoelbeheersing laat zien, zal je totale beoordeling van passend onderwijs positief zijn en ga je door met wat je deed.

Afbeelding 3: de betrokkenheidsmatrix: horizontaal de evenwichtsschaal leerpijn/leergemak, verticaal de mate van leerplezier.

Vier hoekposities

In de betrokkenheidsmatrix bevinden zich ook leerlingen die gedragspatronen ontwikkelen die we onwenselijk vinden voor een gezonde leerhouding. Vaak zijn dit de leerlingen waarvoor de meeste aanpassingen moeten worden gedaan, in het bijzonder de leerlingen met gecombineerde zorgelijke belevingen: onvoldoende leerplezier en te veel leerpijn of leergemak. Ik bespreek de leerlingen op de vier hoekposities. Deze extremen beschrijf ik als typologieën, in de wetenschap dat ik generaliseer, dat er veel subtypen en uitzonderingen zijn en dat de adviezen alle nuances missen. Vul de beschrijvingen vooral aan met je eigen kennis en ervaringen; ik denk dat je elk type leerling wel herkent.

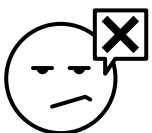
Linksboven: leerpijn + voldoende leerplezier

Deze leerling zet door. Kennelijk haalt hij leerplezier uit het feit dat hij leerstof die hij als (zeer) moeilijk ervaart, telkens meester wordt. Hij zal vaak aan je instructietafel zitten. Deze leerling zou een onverbeterlijke optimist kunnen zijn, zich niet bewust kunnen zijn van het feit dat hij vaak faalt of goed kunnen omgaan met faalervaringen. Desondanks bevindt deze leerling zich in de gevarezone. Hoelang houdt hij dit vol? Als het leerplezier wegvalt, gaat deze leerling vastlopen. Ondersteun hem daar waar je kunt en zorg ervoor dat hij de oorzaken van zijn successen toeschrijft aan zichzelf. Hou de vinger continu aan de leerplezier-pols.

Rechtsboven: leergemak + voldoende leerplezier

Deze leerling is aan het flierefluiten. Jouw onderwijsaanbod is te makkelijk, het bevindt zich telkens in de zone van zijn voorbije ontwikkeling. Waarschijnlijk is dit een (cognitief begaafde) leerling die plezier ontleent aan de goede antwoorden die hij geeft. Het gevaar bestaat dat hij onvoldoende leert door te zetten als leren moeilijk is of dat hij zich gaat vervelen als zijn leerplezier wegvalt. Deze leerling moet vaker geconfronteerd worden met leerstof die hem boven zijn pet gaat. Bied hem dit aan of organiseer dat de leerling vanuit eigen onderzoeksvragen projectmatig kan werken. Jouw instructie is primair gericht op het oplossingsproces.

Linksonder: leerpijn + onvoldoende leerplezier

Deze leerling is aan het afhaken, waarschijnlijk als gevolg van faalervaringen doordat hij een onderwijsaanbod krijgt dat boven zijn pet gaat. In veel gevallen worden eerder aangeboden leerdoelen niet volledig beheerst. Hij zal regelmatig bij je aan de instructietafel zitten. Een dergelijke leerling vertoont meestal taakvermijdend gedrag. Hier is een stevige aanpassing nodig, die vergaande gevolgen heeft voor de rest van de schoolloopbaan. Kies voor een aanpassing van de leerstof of didactiek, zoals het gebruik van compenserende hulpmiddelen (bijvoorbeeld een rekenmachine), het versimpelen of verminderen van de hoeveelheid verwerkingsstof, het schrappen van leerdoelen of het vertraagd doorlopen van de leerstof. Combineer deze aanpassing altijd met een aanpak gericht op het opbouwen van succeservaringen en leerplezier. Hou je eigen motivatie in de gaten, want het zal even duren voordat je verbetering zult zien.

Rechtsonder: leergemak + onvoldoende leerplezier

Deze leerling is zich aan het vervelen. Waarschijnlijk is dit een (cognitief begaafde) leerling die door een structureel gebrek aan uitdaging is afgehaakt. Uit frustratie over de simpelheid van taken worden deze vermeden, waardoor met name vaardigheden die 'domweg' ingetraind moeten worden,

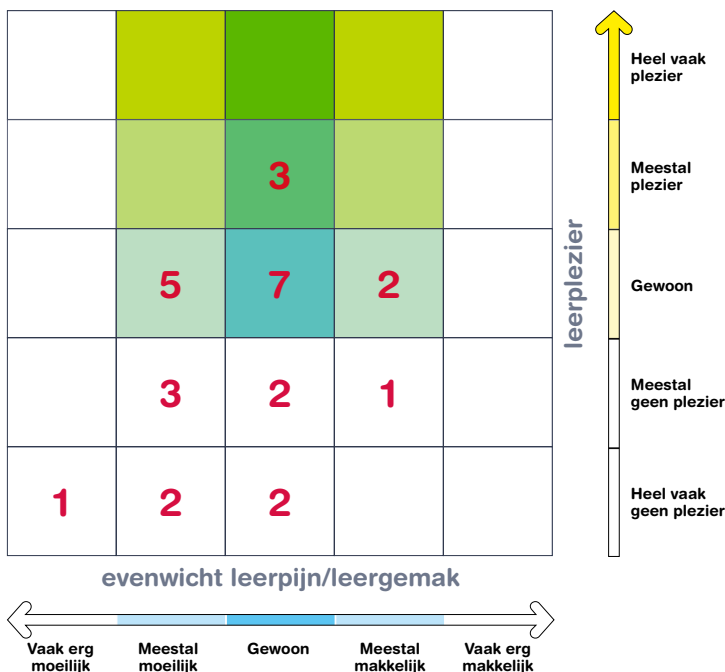
er daadwerkelijk niet in zitten. Dit wordt wel een onderpresteerder genoemd. Hier is een forse aanpassing nodig, die een breed scala aan maatregelen kan omvatten. De kern ervan is dat de leerling het leren weer aangaat. Dit kan gebeuren door het kweken van probleembewustzijn, het aansluiten bij de interesses (en talenten), het zelf laten formuleren van onderzoeksvragen om van daaruit projectmatig te werken etc. Jouw instructie richt zich op het leerproces zelf: het leren leren. Verwacht niet dat het leerplezier in één dag terug is; deze aanpassing vraagt tijd.

Niet in een hoekpositie

Er zullen leerlingen zijn die zich niet in een hoekpositie bevinden, maar die daar in de buurt komen en (lichte) kenmerken vertonen van de beschreven typologieën. Natuurlijk besteed je daar ook aandacht aan. Dat geldt ook voor een leerling die geen plezier beleeft aan leren en die qua leermoeilijkheid toch voldoende evenwicht ervaart (een positie midden-onder). Check hier of je te maken hebt met het (van nature) ontbreken van interesse of dat dit het gevolg is van een breder psychologisch probleem. De aanpak die je kiest, hangt af van de oorzaak.

Groepsmatrix betrokkenheid

Als je de beoordelingen van al je leerlingen in een groepsmatrix (afbeelding 4) plaatst, zie je in een oogopslag waar zich de trekrichting van je groepsgewijze aanpassing bevindt. Nog een stap verder: als je de gegevens uit meerdere groepsmatrixen in een schoolmatrix zet (hier niet afgebeeld), kun je zelfs met je collega's in gesprek gaan over een eventuele schoolaanpak.

Afbeelding 4: groepsmatrix betrokkenheid spelling in groep 7 (28 leerlingen). Op enkele leerlingen na zijn de opbrengstindicatoren vaardigheidsgroei en leerdoelbeheersing voldoende. De groep als geheel 'zakt' qua betrokkenheid richting de onderzijde van de matrix. Dit betekent dat er een groepsgewijze aanpassing van het aanbod nodig is; wat maakt spelling voor deze leerlingen wel aantrekkelijk, zodat zij meer plezier aan dit vak beleven?

De indicatoren beoordelen

Met deze twee schalen kun je aan de slag gaan voor elk vakgebied waarvoor je betrokkenheid, als onderdeel van passend onderwijs, in kaart wilt brengen. Vraag je leerlingen zichzelf in te schalen² en gebruik hun zelfbeoordelingen bij de totstandkoming van jouw eigen beoordeling. Betrek hierbij ook informatie uit andere bronnen, zoals observaties, informatie uit gesprekken met de leerling of met zijn ouders, informatie uit het leerlingvolgsysteem etc. Het kan zijn dat je informatie uit een andere bron zwaarder laat wegen dan dat wat een leerling zelf aangeeft. Bijvoorbeeld: een leerling die zichzelf in de zone van passend onderwijs positioneert, maar waarbij jij dagelijks taakvermijdend gedrag waarneemt en van ouders hebt gehoord dat hij school niet leuk vindt, positioneer jij uiteindelijk rechts-onder (afhaken).

Een andere manier, die weliswaar meer tijd vergt, maar die ook direct mogelijkheden biedt om op onderzoek uit te gaan als dat nodig is, is dat je een leerling zichzelf laat beoordelen in jouw bijzijn. Hiervoor is een veilige gespreksituatie nodig. Een leerling zou eerst zijn eigen positie kunnen aanwijzen (of aankruisen/intypen), waarna je met hem in gesprek gaat over jouw observaties en informatie. Gezamenlijk komen jullie tot een eindoordeel. Mocht er geen sprake zijn van voldoende betrokkenheid, of breder: passend onderwijs, dan kun je direct daarna in gesprek gaan over de oorzaken en op zoek gaan naar oplossingen.

Doorgaan met wat je deed

Met alle leerlingen die zich in de zone van betrokkenheid bevinden, ga je door met wat je deed, mits ze natuurlijk ook aan de indicatoren vaardigheidsgroei en leerdoelbeheersing voldoen. Zij die hierbuiten vallen – en die zullen er bijna altijd zijn – zijn leerlingen waarvoor je de diepte in moet gaan; nader onderzoek is dan op zijn plaats. Mijn ervaring is dat je in de meeste gevallen met relatief overzichtelijke ingrepen het evenwicht leerpijn/leergemak of de mate van leerplezier kunt beïnvloeden. Denk bijvoorbeeld aan het zelf mogen kiezen van teksten voor begrijpend lezen of het zichtbaar maken van leervorderingen. Bekijk na een halfjaar of je ingrepen effect hebben gehad. Schroom niet om de hulp in te roepen van je collega's als je niet (direct) weet hoe je een aanpassing moet vormgeven. Jouw leerpijn vraagt tenslotte ook om aandacht.

.....
² Er wordt momenteel een spreadsheet in MS Excel ontwikkeld waarmee leerlingen zichzelf kunnen inschalen. De uitslagen ervan worden automatisch in een matrix geplaatst. Er is geen tijdspad aan deze ontwikkeling gekoppeld. Hou je zelf op de hoogte via de social media die in de colofon worden genoemd.

Toepassing in de praktijk

Met de vier indicatoren is passend onderwijs voor elke leerling concreet geworden. Als er sprake is van voldoende vaardigheidsgroei, leerdoelbeheersing, leerplezier en een evenwicht tussen leerpain en leergemak, dan is passend onderwijs een feit, ongeacht of het nu om een hoger, gemiddeld of lager presterende leerling gaat. Je mag dan tevreden op je werk terugkijken. Over het gebruik van de indicatoren in de praktijk maak ik hier een aantal opmerkingen. Als je met je collega's voor deze koers kiest, val dan niet terug in allerlei mitsen en maren bij de uitvoering. Ga er dan voor!

De indicatoren per halfjaar bij elkaar

Verzamel de indicatoren eens per halfjaar. Ga uit van een langetermijnbeoordeling die over alle dagelijkse schommelingen heen gaat. Juist dit soort beoordelingen zijn relevant als het gaat om passend onderwijs. Alle normale 'wisselvalligheden' los je elke dag al op. Die vragen niet om een interventie van structurele aard, een die je langdurig en intensief moet uitvoeren. Met een halfjaarlijkse beoordeling, zoals je dat ook doet met je rapportage naar ouders, neem je even afstand van wat er elke dag gebeurt en richt je je op de lange termijn. Je zou de indicatoren in één tabel kunnen zetten als dat je helpt om overzicht te krijgen.

Beoordeel het totaal

Elke indicator kun je afzonderlijk meten en op het totaal baseer je je oordeel: is hier sprake geweest van voldoende passend onderwijs of niet? Je bekijkt de vier indicatoren in samenhang en vanuit het idee dat ze gelijkwaardig zijn. Een leerling die eens wat minder groeit in rekenvaardigheid, maar die op de andere indicatoren voldoende scoort, kan toch passend onderwijs hebben genoten. Weeg af, wees kritisch, flexibel en combineer de vier indicatoren met je gezonde verstand. Met de meeste leerlingen gaat het goed. Het Nederlandse onderwijs staat internationaal aan de top en de kinderen in dit land zijn de gelukkigste in de wereld. Laat je niet afleiden door alle uitvergrote rampverhalen in de media. Als je twijfelt, weet je wat je moet doen: nadenken, ingrijpen en hulp zoeken. In die situatie geldt ook: hou vertrouwen in de leerling en in jezelf.

Beoordeel per vak, voorkom te veel werk

Passend onderwijs kun je met behulp van de vier indicatoren eigenlijk alleen per vak beoordelen, al zullen er veel leerlingen zijn die van jou op alle vakgebieden dezelfde beoordeling krijgen. Dat je toch per vakgebied moet kijken, is omdat bijvoorbeeld technisch lezen een fundamenteel andere vaardigheid is dan rekenen. Door de focus op slechts vier indicatoren wordt de administratieve last beperkt. Daarnaast zul je zien dat je snel vaardig wordt in het toepassen ervan. Toch wil ik voorkomen dat er onbedoeld extra werklast ontstaat. Dat lukt alleen als je in samenspraak met je collega's en je schoolleider keuzes maakt wat betreft de vakgebieden waarop je de indicatoren toepast. Qua Nederlandse Taal en Rekenen is er geen keuze – al zijn daarbinnen nog wel accenten te leggen – maar daarbuiten is veel te kiezen. Pas als je focust, beperk je de hoeveelheid administratieve last.

Eerst de groep, dan de leerling

Omdat je de indicatoren per leerling meet en beoordeelt, zul je geneigd zijn in te zoomen op elk individu. Kijk echter eerst naar de grootste gemene delers op groepsniveau; kijk bijvoorbeeld eerst naar de groepsmatrix betrokkenheid. Modern groepsgewijs onderwijs is het uitgangspunt en het passend zijn daarvan start bij de mate waarin jij het als leerkracht kunt behappen. Wat goed is voor de groep, is (meestal) goed voor alle leerlingen. Als er relatief veel leerlingen zijn die begrijpend lezen als moeilijk ervaren, neem je dat gegeven als startpunt voor een interventie. Als de lager presterende leerlingen in je groep zeggen weinig leerplezier te beleven aan technisch lezen, overweeg dan een interventie voor dit groepje leerlingen. Hoe meer je op het groepsniveau trekt, hoe beter structurele aanpassingen te hanteren zijn.

Gebruik de leerlingen als bron

Aan elke interventie gaat een onderzoek(je) vooraf. Ik heb daar twee richtlijnen voor. Als eerste: focus op onderwijsfactoren. Staar je niet blind op kenmerken van de leerlingen zelf of van de gezinnen waartoe ze behoren. Die zijn maar in beperkte mate veranderbaar. Focus liever op de manier waarop je hiermee omgaat en hoe je dit kunt versterken. Stel jezelf dus centraal; op je eigen onderwijsgedrag heb je namelijk de meeste invloed. Als tweede: betrek de leerlingen (en hun ouders) zelf bij het onderzoek en de interventie: *Ik zie dat je nog moeite hebt met de open en gesloten lettergrepen. We hebben er hard aan gewerkt. Zullen we nu eens kijken naar hoe we dit verder kunnen aanpakken?* Natuurlijk kun je dit type gesprekken ook op groepsniveau voeren. Sterker nog, je las het zojuist al: start op dat niveau!

Ouders en hun unieke kind(eren)

Mijn kind krijgt toch wel passend onderwijs? Antwoord: *Ja, uw kind is uniek, maar dat betekent niet dat een eigen leerprogramma mogelijk, nodig of zelfs maar wenselijk is*³. De algemene maatschappelijke opvatting over passend onderwijs is dat elke leerling individueel onderwijs geniet (of zou moeten krijgen). Dat is verre van waar; scholen doen aan groepsgewijze opvoeding. Naar ouders toe moeten we daarover vooral duidelijk zijn. Als er in de schoolgids wordt beloofd dat het onderwijs op maat wordt gemaakt van elk kind, gaan ouders in de verkeerde verwachting leven. Bij voorkeur staat er dan ook dat er groepsgewijs passend onderwijs wordt gegeven. Als ouders ontevreden zijn over de resultaten van hun kind, leg hen dan bijvoorbeeld uit dat er op groepsniveau een aanpassing is gedaan waarvan alle leerlingen zullen profiteren, inclusief hun kind. In een groep leren leerlingen van en met elkaar; ze leren van elkaars leerstrategieën, ze leren samenwerken en het bevordert de sociale cohesie. Dit zijn dus ook belangrijke redenen om te kiezen voor groepsgewijs onderwijs, en ouders mogen dit weten!

Vier indicatoren, vier doelen

Met vaardigheidsgroei, leerdoelbeheersing, leerplezier en evenwicht leerpijn/leergemak heb je vier indicatoren in handen, maar ook vier doelen. Het streven is dat elke leerling op elke indicator de voldoende-norm bereikt, ongeacht zijn persoonlijke kenmerken. Mocht er voor een leerling een vergaande aanpassing nodig zijn, hou dan deze vier in het vizier. Zeg dat ook tegen een externe begeleider die je komt helpen bij het passend maken van het onderwijs voor jouw groep of een individuele leerling: *Voor mij staan deze vier indicatoren voor passend onderwijs, en dat wil ik dan ook met deze leerling bereiken; help me daarbij!*

³ Deze zin is een bewerking van een zin het boekje *Focus op Feiten* uit 2009, geschreven door Chris Struiksma en uitgegeven door de CED-Groep in Rotterdam.

Tot slot

Met dit artikel heeft passend onderwijs handen en voeten gekregen. Dit is gebeurd door je vier indicatoren aan te reiken die je op vrijwel elk vakgebied kunt toepassen. Je hebt echt geen breed palet aan meetinstrumenten nodig om te bepalen wanneer passend onderwijs een feit is. Dat geldt in het bijzonder als het gaat om de betrokkenheid van leerlingen. Door de voldoende-norm per indicator wordt voorkomen dat je jezelf irreële doelen stelt; doelen die misschien niet eens uitvoerbaar, nodig of wenselijk zijn. Focus liever op een modern groepsgewijs aanbod waarvan zoveel mogelijk leerlingen kunnen profiteren. Voldoende is goed genoeg.

Ik spreek de hoop uit dat je visie op passend onderwijs door het lezen van dit artikel is verdiept, uitgebreid of verbreed. Mijn tip: deel het artikel met je collega's en ga het gesprek aan; met elkaar, met je schoolleider, met beleidsmakers etc. Zet het om in handelen, met of zonder je collega's. Je hebt met dit artikel iets in handen om op een relatief eenvoudige, praktische en doeltreffende manier te bepalen wanneer je tevreden terug kunt kijken.

Doe wel en zie om.

Wijnand Gijzen,

Rotterdam, 20 september 2017.

Colofon

Dit is een artikel in het kader van de denk- en werkwijze van opbrengstgericht passend onderwijs. Alle publicaties over deze denk- en werkwijze zijn gratis te downloaden via www.masterclassopo.nl.

Deze publicatie kan, mits integraal, vrij en ongelimiteerd worden verspreid via welk medium dan ook.

Auteur

Wijnand Gijzen, zelfstandig onderwijsadviseur

Website: www.wijnandgijzen.nl

Twitter: @WijnandGijzen

LinkedIn: [Wijnand Gijzen](https://www.linkedin.com/in/WijnandGijzen)

Medeontwikkelaar indicatoren leerplezier en evenwicht leerpijn/leergemak:

Harrie Meinen, (bovenschools) intern begeleider SCPO in het Vechtdal en onderwijsontwikkelaar
www.meesterharrie.nl

Inhoudelijke feedback (alfabetisch):

Jeannette Berghuis, intern begeleider ODDBS De Bergse Zonnebloem in Rotterdam
www.bergsezonnebloem.nl

Henk Bond, directeur J.F. Kennedyschool in Volendam
www.jfkennedyschool.nl

Erik Feij, zelfstandig begeleider onderwijs te Etten-Leur
www.linkedin.com/in/erikfeij/

Menno van Hasselt, zelfstandig onderwijsadviseur
www.mennovanhasselt.nl

Ine van der Heijden, onderwijsadviseur bij De Veerkrachtgroep in Roermond
www.veerkrachtgroep.nl

Caroline Plomp, leerkracht ODDBS De Bergse Zonnebloem in Rotterdam
www.bergsezonnebloem.nl

Tekstredactie

Kitty Brussaard, BusiText, www.busitext.nl

Grafische vormgeving

Petra Gijzen, Swirl, www.swirlamsterdam.nl

“Als er sprake is van voldoende vaardigheidsgroei, leerdoelbeheersing, leerplezier en een evenwicht tussen leerpijn en leergemak, dan is passend onderwijs een feit. Je mag dan tevreden op je werk terugkijken.”

— Wijnand Gijzen —

